

**Організація пізнавальної діяльності учнів старшої школи
в навчанні технологій вишивання бісером**

Анотація. У статті схарактеризовано певні риси пізнавальної діяльності учнів старшої школи в навчанні технологій вишивання бісером. Актуалізовано необхідність пошуку форм і методів активізації пізнавальної діяльності учнів з технологій вишивання бісером. Встановлено, що розвиток дослідницьких здатностей як складових компетентності особистості, сприяє її творчій самореалізації, визначає ефективність пізнавальної діяльності. Рівень сформованості дослідницьких здатностей є одним із критеріїв ефективності технологічного навчання учнів.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, учні старшої школи, навчання технологій вишивання бісером, дидактичні можливості, дослідницькі здатності.

Abstract. The article characterizes certain features of the cognitive activity of high school students in learning bead embroidery technologies. The need to find forms and methods of activating students' cognitive activity in bead embroidery technologies has been updated. It has been established that the development of research abilities as components of a person's competence contributes to his creative self-realization and determines the effectiveness of cognitive activity. The level of formation of research abilities is one of the criteria for the effectiveness of technological education of students.

Keywords: cognitive activity, high school students, learning bead embroidery technologies, didactic opportunities, research abilities.

Постановка наукової проблеми. Стрімкий розвиток технологій змінює світ у бік інформатизації та відкритості, що обумовлює заміну традиційних (виробничих) способів діяльності на способи мислення, уміння виявляти творчість та ініціативу у нових умовах, оцінювати ризики та брати відповідальність за прийняті рішення. Це спрямовує сучасну освіту до діяльнісного підходу, коли формування в учнів здатності діяти має випереджати процес накопичення ними будь-яких знань. Діяльнісний підхід в освіті може бути реалізований через формування в учнів ключових компетентностей, як найбільш помітної риси європейської освіти.

У змісті цієї навчальної програми предмету «Технології» основною метою технологічної освіти учнів, має стати не сума знань про певну технологію чи наперед визначені способи діяльності для їх вивчення і відтворення, а формування в учнів здатності до самостійного конструювання цих знань і способів діяльності через призму їх особистісних якостей, життєвих та професійно зорієнтованих намірів, самостійного набуття ними досвіду у вирішенні практичних завдань.

Провідною умовою для досягнення цієї мети є проєктна діяльність учнів, як практика особистісно орієнтованого навчання, яка дозволяє учителю організувати навчання, що спрямоване на розв'язання учнями життєво і професійно значущого практичного завдання (справи).

Така діяльність учнів обумовлює інтерактивну, навчально-дослідну та інші види діяльності, що відбуваються у руслі проєктної, як провідної, та інших навчальних технологій (проблемного навчання, критичного мислення, технології комбінованого навчання тощо).

Короткий аналіз досліджень проблеми. Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення упродовж навчального року (двох). Основою для вивчення будь-якого модуля є проєктно-технологічна система навчання, яка ґрунтується на творчій, навчально-пізнавальній та дослідно-пошуковій діяльності учнів старшої школи від творчого задуму до реалізації ідеї у завершений проєкт. Тому особлива увага приділяється розвитку в учнів інтелектуальних умінь, творчого мислення та формуванню методів наукового пізнання.

Відомо, що ефективні методи навчання базуються на двох взаємопов'язаних процесах – розумінні здобувачами освіти, «що вивчається» і «як вивчається». Відмова від навчання на користь учіння, організація самостійного опрацювання та засвоєння інформації учнями, формування у старшокласників певних умінь і навичок (рис. 1) – найбільш характерні особливості роботи з учнями старшої школи, оскільки технологічне модульне навчання насамперед спрямоване на набуття старшокласниками здатностей самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності [4; 5].

Хоча процес навчання – це система взаємодії вчителя й учнів, його кінцевий результат залежить від пізнавальної діяльності останніх. Учитель лише створює необхідні умови для збудження навчальної активності дітей, виявлення ними пізнавальної самостійності і пошуку. Формування певних здатностей як комплексу знань, умінь, навичок та способів діяльності відбувається тією мірою, якою кожна дитина проявлятиме індивідуальну активність.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей процесу організації пізнавальної діяльності учнів старшої школи в навчанні технологій вишивання бісером.

Виклад основного матеріалу. У навчально-виховному процесі старшої школи значущими стають організаторська й консультативна функції педагога, спрямовані на організацію процесу ефективного самонавчання учнів. Учитель повинен стати організатором творчого процесу, керівником інтелектуальної і дослідницької діяльності учнів, консультантом їхньої самостійної роботи, створити навчальний комунікаційний простір, бути фасилітатором процесу учіння в ході індивідуальної і групової роботи, що здійснюється на основі застосування активних методів навчання та інтерактивних технологій.

Важливо також організувати процес учіння так, щоб кожне зусилля оволодіння знаннями проходило в умовах розвитку пізнавальних здібностей учнів, творчого мислення, формування в них прийомів розумової діяльності (рис. 1).

Незалежно від обраного учнями старшої школи навчального модуля, завдання формування здатностей аналізувати, порівнювати, виділяти головне, класифікувати, доводити, узагальнювати тощо поєднує освітні цілі й завдання. Тому організовувати пізнавальну діяльність на кожному уроці варто так, щоб навчати учнів знаходити подібність і відмінність між об'єктами, визначати декілька варіантів розв'язування певної проблеми, розглядати відоме з нових позицій, самостійно встановлювати ті або інші залежності, знаходити альтернативні рішення, спонукати до пошуків невідомих способів розв'язування завдань.

В організації пізнавальної діяльності учнів перевага має надаватися груповим формам, що легко й ефективно поєднується із традиційними формами та методами навчання і можуть застосовуватися на різних етапах навчального заняття. Учитель має керувати роботою кожного учня опосередковано, за допомогою завдань, спрямовуючи діяльність груп в цілому.

Ставлення учнів до учіння залежить від умов, за яких відбувається навчальна діяльність. Модульна система навчання потребує впровадження сучасних педагогічних технологій і методів навчання, переходу від традиційних транслюючих форм до діалогових, в основі яких – спілкування і взаємодія, застосування дискусії, методу проєктів, портфоліо, організації роботи з різноманітними джерелами інформації, навчання у співробітництві, різнорівневого навчання, використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій тощо, що формує навички дослідження, вміння аналізувати інформацію. Учні вчаться співпрацювати, спілкуватися, самостійно встановлювати ті або інші залежності, знаходити альтернативні рішення, вирішувати проблеми, оцінювати матеріал, стратегії мислення, способи діяльності.

Рис. 1. Здатності, котрі необхідно сформувати в учнів старшої школи в навчанні технологій

Організація всіх видів пізнавальної діяльності має бути оптимальною й ефективною для засвоєння навчального матеріалу за умов урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, коли учні самостійно приходять до певних висновків, створюють знання. Самостійне відкриття найменшої частинки знання сприяє успіху учнів, підвищенню самооцінки. Самоосвітня діяльність учнів – це творча навчальна діяльність, що дає можливість проявити свої особисті якості і отримати бажаний результат у власний, самостійно обраний спосіб. Діяльність вчителя як організатора самоосвітньої діяльності учнів, компетентного консультанта і помічника, передбачає таке:

- розроблення системи самостійних робіт, що охоплює переважну більшість тем навчальної програми з предмета;
- визначення мети, змісту і обсягу кожної самостійної роботи;
- вивчення індивідуальних здібностей учнів та їх врахування в організації пізнавальної діяльності;
- підготовку завдань різного ступеня складності, використання яких сприятиме не тільки підвищенню рівня навчальних досягнень кожного учня, а й поступовому переходу до вищого рівня;
- навчання учнів самоконтролю та здійснення контролю якості його виконання;

— контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів, діагностику їх діяльності та розвитку.

В організації самостійної роботи учнів на навчальному занятті важливим є врахування умов, які сприяють ефективності такої діяльності: чітке формулювання завдань; інструктаж і підготовка учнів до виконання самостійної роботи; систематичність і послідовність застосування самостійної роботи у процесі навчання; урізноманітнення і взаємозв'язок різних видів самостійної роботи; застосування самостійної роботи на всіх етапах навчання; моніторинг пізнавальної діяльності учнів (рис. 2) [3].

Рис. 2. Проект учнів старшої школи з вишивання бісером

Самостійність є «важливою і необхідною ланкою переходу пізнавальної активності учня у творчу» [1, с. 121]. Тільки у творчій діяльності дитина реалізується не як частковий суб'єкт, а як цілісна розвинена особистість.

Серед основних напрямів зміни змісту профільних дисциплін науковцями визначено такі: розкриття методологічних знань, оволодіння методами наукового пізнання; включення до змісту навчального матеріалу завдань, що потребують дослідницької діяльності і спрямовані на розвиток спеціальних здібностей, розвиток творчого мислення учнів профільних класів, формування ціннісного ставлення до процесу пізнання.

Саме в юнацькому віці, відповідно до положень вікової психології, навчальні дії трансформуються в методи наукового пізнання: старшокласники оволодівають елементами дослідницької діяльності – вони навчаються формулювати гіпотези, планувати роботу, прогнозувати результати. У них формуються певні розумові звички, які становлять основу культури розумової праці.

Навчання стане творчим процесом і для учнів, і для вчителя, якщо воно буде сплановане

як дослідницька діяльність дітей. Завдання вчителя – сформувати стійкий інтерес учнів до пізнання світу і дослідницької діяльності; забезпечити високий рівень розвитку їхніх дослідницьких умінь і навичок, знання дослідницьких процедур і методик, розуміння ціннісної ролі досліджень в удосконаленні знань людства [6; 8]. Педагог повинен створити умови для проведення дослідження, керувати, допомагати, контролювати.

Організація навчання як дослідження має особистісно орієнтований характер, оскільки схильність учнів до дослідницької діяльності значною мірою є індивідуальною і виявляється у своєрідності розвитку їхніх пізнавальних інтересів, аналітичних здібностей, змісту і обсягу знань, спостережливості, пам'яті, уваги, гнучкості мислення, багатства уявлень, працьовитості, волі, спроможності до зосередженої і відповідальної праці (табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти навчально-дослідницьких здатностей

Інтелектуальний	Практичний	Самоорганізації і самоконтролю
– аналіз і синтез; – порівняння; – узагальнення й систематизація; – абстрагування; – опис об'єктів, що вивчаються; – індуктивний висновок; – установлення причинно-наслідкових зв'язків; – формулювання проблеми, – висунення гіпотези; – вирішення проблеми; – пошук і використання аналогії; – дедуктивний висновок; – доказ	– використання навчальної, довідкової та іншої додаткової літератури; – добір приладів і матеріалів для експерименту; – вимір величин у ході експерименту; – оформлення результатів дослідження у вигляді графіків, таблиць, діаграм тощо	– планування роботи; – раціональне використання часу і засобів діяльності; – регулювання і перебудова своїх дій; – самоперевірка отриманих результатів; – самооцінка

Навчально-дослідницька діяльність учня є суб'єктивним відкриттям нових знань на основі індивідуальної актуалізації попередньо засвоєних знань і набутих умінь, введення їх до особистісного пізнавального простору [2].

Висновки. Педагогу в розвитку досвіду дослідницької діяльності учнів старшої школи варто враховувати, що кожен учень має певний дослідницький потенціал; навчально-дослідницька робота допоможе йому наблизитися до розуміння наукової картини світу, стати талановитою, творчою особистістю. Тому діяльність учителя полягає в організації такої пізнавальної діяльності учнів, що сприяє формуванню в них основних компонентів навчально-дослідницьких умінь [7].

Розвиток дослідницьких здатностей як складових компетентності особистості сприяє творчій самореалізації учня, визначає ефективність пізнавальної діяльності, оскільки набутий досвід може бути перенесений у будь-яку галузь пізнавальної і практичної діяльності. Тому рівень сформованості дослідницьких здатностей є одним із критеріїв ефективності технологічного навчання учнів.

Список використаних джерел:

1. Геращенко В.О. Самостійна робота як засіб формування навчальної діяльності учнів.

Становлення якісного освітнього середовища як об'єкт педагогічного дослідження: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Херсон: Айлант, 2006. Вип. 9. С. 121-123.

2. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навчально-методичний посібник (пробне видання) / За заг. ред. О.М. Коберника, Г.В.Терещука. Тернопіль - Умань, 2007. 208 с.

3. Концепція профільного навчання в старшій школі. *Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України*. 2009. №№ 28-29. С. 57-64.

4. Недодатко Н. Технологія формування навчально-дослідницьких умінь школярів. *Рідна школа*. 2005. № 6 (869). С. 21-23.

5. Пехота О.М. Освітні технології: навч.-метод. посіб./ за ред. О.М. Пехоти. К.: А.С.К., 2003. 255 с.

6. Shymkova I., Tsvilyk S., Hlukhaniuk V., Marushchak O. Content modeling and organization of environmental training of the future labor training teacher in higher education institutions. *Society. Integration. Education*. 17th Proceedings of the International Scientific Conference. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. 2023. Volume I. May 26th, 2023. P. 275-287. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/7129/6078>

7. Iryna Shymkova, Svitlana Tsvilyk, Vitalii Hlukhaniuk, Viktor Solovej, Volodymyr Harkushevskiy. USE OF Learning management system ILIAS in teaching technologies for intending teachers of secondary and vocational education. Rezekne: Rezeknes Tehnologiju akademija. 2021. Volume V. P. 470-482. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6313>

8. Vitaliy M. Hlukhaniuk, Viktor V. Solovej, Svitlana D. Tsvilyk, Iryna V. Shymkova. STEAM education as a benchmark for innovative training of future teachers of labour training and technology. *Society. Integration. Education. SIE*. 2020. Volume 5. P. 211-221. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/5000>

9. Марущак О.В., Романенко Т.М., Шевченко М.О. Декоративно-ужиткове мистецтво як елемент підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. I. С. 204-207. Marushchak O.V., Zuziak T.P., Savchuk I.V., Rohotchenko O.O. Artistic and aesthetic competencies development: training teachers using decorative and applied arts. *Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference (May 22th-23th, 2020, Rezekne)*. Volume V. P. 719-728. Rezekne: Rezeknes Tehnologiju Akademija, 2020. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/4917/4739>